

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ЧУБРЕЙ АНАСТАСІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 655.4:[070.48 + 655.3.066.11]:792] (477.83/86)“192/193” (043.3)

**УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР
У МЕДІАПРОСТОРИ МІЖВОЄННОЇ ГАЛИЧНИНИ:
ПРОБЛЕМИ ВИДАВНИЧОГО СУПРОВОДУ**

27.00.05 – теорія та історія видавничої справи та редагування

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Київ – 2020

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Роботу виконано в Українській академії друкарства Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Зелінська Надія Віталіївна,
Українська академія друкарства (м. Львів),
завідувач кафедри медіакомунікацій.

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Пономаренко Людмила Григорівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри мови та стилістики;

доктор філологічних наук, професор
Гурбанська Антоніна Іванівна,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
професор кафедри документознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності.

Захист відбудеться «22» грудня 2020 р. об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.04 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36, ауд. 209.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Автореферат розісланий « ____ » _____ 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. А. Бачинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасні науковці дедалі частіше звертаються до подій, постатей та здобутків міжвоєнного періоду (20–30-ті роки ХХ ст.), намагаючись розширити, переглянути або започаткувати дослідження, досі належно не здійснені й не зреалізовані з ідеологічних причин. Для означеної доби в історії видавничої справи та журналістики Галичини характерне, зокрема, ускладнення адміністративних умов: фахівці неодноразово відзначали активне втручання цензури не лише в книжки й окремі публікації в часописах (навіть мистецького спрямування), а й у діяльність редакційно-видавничих колективів із забороною діяльності або з вимогою її сповільнення.

20–30-ті роки ХХ ст. були часом активного нав'язування чужої мови, віри й культури, і, щоб активно протистояти цьому, українці часто зверталися до культурно-мистецької сфери, вбачаючи в ній не лише засіб для духовного розвитку, а й один зі шляхів об'єднання довкола національної ідеї для збереження власної ідентичності в умовах пріоритезації інших світоглядних цінностей. Одним із сегментів цієї сфери був театр – і не тільки професіональний, а й аматорський, також важливий для культурного поступу народу. Проте, як зазначали представники театрального мистецтва, їхня діяльність була ускладнена настільки, що актори й режисери працювали в постійних кризових умовах. Такий стан не залишався непоміченим, і громадські діячі та журналісти неодноразово зверталися до читачів за посередництвом виразника суспільних настроїв – української преси – з метою привернути увагу та спробувати розв'язати нагальні театральні проблеми.

Сьогодні, коли в умовах гібридної війни відбувається наступ на світоглядні переконання українців, важливо враховувати досвід попередніх поколінь видавців і журналістів, оскільки, незважаючи на скрутні матеріальні умови та активне цензурування, видавцям вдавалося забезпечувати читачів необхідними творами та допоміжними матеріалами, а завдяки зв'язку із посередниками-журналістами – вдосконалювати репертуар, додаючи до видавничих серій актуальні пропозиції. Повністю виконати всі завдання театру галицьким редакціям і видавництвам міжвоєнного періоду було складно, однак вони допомагали успішно протистояти пропольському впливу, зберігаючи позиції національної ідеї міцними та надійними.

Деякі форми видавничого супроводу діяльності українського театру Галичини в 20–30-х роках ХХ ст. спорадично висвітлювалися в публікаціях науковців (І. Карп, Л. Кусий та ін.), переважно в контексті загального доробку тогочасних активних видавців (о. ЧСВВ у Жовкві, Г. Гануляка, М. Таранька й інших діячів) та в контексті конкретних видів преси (зокрема, мистецької). Отже, **актуальність** теми дослідження зумовлена проблемою ефективної взаємодії інформаційної і театральної сфер у плані забезпечення національно-культурних потреб та відсутністю цілісної комплексної праці з означеної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах цільової комплексної програми наукових досліджень

кафедри медіакомунікацій Української академії друкарства, зокрема держбюджетної наукової теми «Творення сучасного інформаційного продукту: теоретичні та практичні аспекти» (2016–2019 рр.).

Мета дослідження – з'ясувати стан розкриття проблем видавничого забезпечення діяльності українського театру в медіапросторі міжвоєнної Галичини зусиллями видавництв та редакцій часописів.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- охарактеризувати осередки видавання театральних серій у Галичині, їхні тематичні та художньо-технічні принципи формування і рекламування випусків;

- визначити домінантні теми, на яких акцентували автори, укладаючи театральні підручники для початківців з метою підвищення рівня їхньої виконавської та режисерської майстерності, а також матеріали з відповідних рубрик у пресодруках;

- виокремити з масиву українськомовних галицьких часописів театральні видання, визначити тематичні й жанрові особливості матеріалів стосовно професійного й аматорського театрів;

- з'ясувати жанрові особливості українськомовних галицьких часописів (зокрема, театральної рецензії) залежно від типу видання;

- виявити проблеми, які найчастіше порушували на сторінках пресодруків театральні, громадські діячі, дописувачі, постійні працівники редакцій у контексті театральних реалій на основі аналізу часописів суспільно-політичного, жіночого, літературно-мистецького, релігійного, дитячого, сатирично-гумористичного спрямування;

- встановити особливості взаємодії театру й медіа в контексті реалій міжвоєнного періоду в Галичині.

Об'єкт дослідження – український театр у медіапросторі міжвоєнної Галичини.

Предмет дослідження – проблеми видавничого супроводу українського галицького театру міжвоєнного періоду (пріоритети у формуванні видавничих театральних серій, театральна проблематика, порушена на сторінках галицьких театральних часописів).

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1921–1939 рр. Нижня межа – 1921 рік – пояснюється відновленням діяльності видавництва «Русалка», зокрема започаткуванням видавничої серії «Театральна Бібліотека» («Театральна Бібліотека В-ва “Русалка”»); верхня межа – 1939 рік – пов'язана з переходом Східної Галичини до складу УРСР.

Емпіричну базу дослідження становлять галицькі видавничі серії (понад 250 випусків) та підручники, адресовані членам аматорських гуртків, а також пресодруки театального, суспільно-політичного, жіночого, літературно-мистецького, релігійного, дитячого, сатирично-гумористичного спрямування міжвоєнного періоду (понад 60 часописів). З метою з'ясування специфічних реалій професійного й аматорського театру також були використані архівні джерела, листи та мемуари театралів.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань застосовано такі методи: метод узагальнення результатів попередніх наукових досліджень для встановлення ступеня наукового осмислення видавничого супроводу галицького українського театру міжвоєнного періоду (підрозділ 1.1); метод аналізу та узагальнення, щоб на основі бібліографічних показників та попередніх наукових розроблень визначити часописи театрального, суспільно-політичного, жіночого, літературно-мистецького, релігійного, дитячого, сатирично-гумористичного спрямування для подальшого дослідження (підрозділ 2.2), а також на основі каталогів виокремити осередки видавання театральних серій (підрозділ 1.2; 2.3), відтворити перелік випусків театральних серій та підручників (підрозділи 4.2; 4.3); конкретно-історичний підхід для з'ясування особливостей побутування професійного й аматорського театру після входження Східної Галичини до складу Польщі (підрозділ 2.1); жанрово-типологічний метод для характеристики жанрів і доміант у рецензіях (залежно від виду часопису); метод контент-аналізу, щоб за матеріалами досліджуваних пресодруків виділити театральні проблеми, до яких найчастіше звертались автори (розділ 3), та способи об'єднання театральних осередків в один репрезентативний (підрозділ 4.1); бібліографічно-описовий метод для укладання позицій, що входили до театральних серій (підрозділ 4.2).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *вперше:*

– виділено основні проблеми видавничого супроводу, що найчастіше порушувалися на сторінках спеціалізованих галицьких часописів: 1) відсутність єдиного театру та репрезентативного колективу; 2) розпорошеність театральних колективів; 3) вибір між традиційним «побутовим» та новітнім модерним підходами до формування театрального репертуару; 4) низька акторська й режисерська майстерність аматорів, що негативно впливало не тільки на культурний розвиток, а й на матеріальний стан читалень організацій, при яких вони були засновані; 5) потреба в дитячому театрі, що актуалізувалася в умовах активного наступу на шкільництво, коли театри відігравали роль не лише розважального закладу, а й осередку української культури;

– охарактеризовано форми взаємодії видавців з галицьким українським театром міжвоєнного періоду – видавничі серії («Театральна Бібліотека» («Театральна Бібліотека В-ва “Русалка”»); «Український Театр»; «Бібліотека аматорського театру»; «Бібліотека релігійної драми»; «Аматорський Театр “Нашого Прапора”»); Театральна Бібліотека “Доброї Книжки”»); в останніх випусках зазначено «Бібліотека Театральних Творів») та підручники (Анко «Аматорський Театр», М. Вороний «Режисер», А. Будзиновський «Підручник режисера», Є. Мельник «Техніка театрального мистецтва»), які з'являлися друком або у видавництві, або власним накладом автора;

– визначено основні тематичні доміанти підручників і практичних матеріалів, спрямованих на підвищення акторської та режисерської майстерності аматорів: тлумачення теоретичних понять із природи театрального мистецтва; практичні

поради стосовно організування вистав, підвищення акторської майстерності (схеми втілення емоційних станів та різних типів) та встановлення алгоритму роботи працівників у театральному колективі, за допомогою яких аматори за відсутності достатньої кількості курсів могли досягнути кращого ефекту на сцені, а відповідно, покращити матеріальний стан читалень і самого гуртка;

удосконалено:

– аналіз видавничих підходів до випусків театральних серій для покращення читацької практичної взаємодії, зокрема залучення режисерських зауваг до складу видання, які містили поради щодо кращої організації вистави, додавання ефектів, тлумачення історичних подій, інтерпретованих у п'єсі, характерів дійових осіб та їхнього втілення на сцені;

– теоретичні розроблення з історії видавничої справи (видавці, які випускали серії, адресовані учасникам театального руху, не лише займали мистецьку нішу, а й були представлені в інших сегментах видавничого ринку);

набуло подальшого розвитку:

– вивчення театральних часописів у контексті загальноукраїнської видавничої справи (оскільки досі театральні газети й журнали, що виходили друком на інших територіях України, частіше ставали об'єктом дослідження науковців);

– визначення внеску визначних діячів видавничої справи в розвиток галицької інформаційної медіасфери міжвоєнного періоду.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості враховувати отримані результати в роботі науковців, які досліджують історію видавничої справи та редагування, а також історію журналістики, укладають бібліографічні покажчики галицьких і загальноукраїнських видань. Окремі положення дисертації можуть увійти до курсів «Історія видавничої справи в Україні», доповнити словникові матеріали про діяльність знакових видавців та діячів преси, допомогти з'ясувати їхню роль у становленні національно-культурного руху міжвоєнного періоду.

Особистий внесок здобувача. Дисертація, автореферат і всі публікації, у яких викладено основні наукові результати дослідження, виконані автором одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати проведеного дослідження були апробовані на таких конференціях: «Науково-технічній конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і аспірантів» (м. Львів, 2016 р., 2018 р.), XXXIV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (м. Переяслав-Хмельницький, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Таврійські філологічні наукові читання» (м. Київ, 2018 р.), III міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття» (м. Чернівці, 2018 р.), Третій міжнародній науковій конференції «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі» (м. Київ, 2020).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційної роботи викладено в 11 публікаціях: 7 статей у наукових фахових виданнях України та у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, 4 праці апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (334 найменування), додатків. Загальний обсяг дослідження – 258 сторінок, з яких 199 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, вказано на зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, викладено наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, подано відомості про публікації, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі «Історіографія проблеми та джерела дослідження»** проаналізовано досягнення науковців в осмисленні театральної проблематики з позицій видавничої справи та журналістики міжвоєнного періоду в Галичині; розглянуто дослідження питання видавничого супроводу діяльності галицьких театрів зазначеного періоду в другій половині ХХ ст.; висвітлено проблеми, які порушували науковці, вивчаючи особливості театального руху 20–30-х років ХХ ст. в українських галицьких воєводствах у складі Польщі; виокремлено основні джерела, що дають змогу детально з'ясувати умови, у яких доводилося вести різнобічну діяльність видавцям, журналістам і представникам театального мистецтва.

У **підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми»** проаналізовано дослідницькі напрацювання українських науковців, котрі вивчали різні аспекти діяльності видавців і журналістів міжвоєнного періоду.

З'ясовано, що до кола найактивніших видавців міжвоєнної доби, які збагачували фонди театального літератури, належать насамперед Г. Гануляк, І. Тиктор, М. Таранько, В. Мартиневич і інші діячі. Їхня діяльність була об'єктом вивчення Л. Кусий, В. Денисюк, З. Наконечної, Т. Решетухи й інших науковців. Дитяча книга – невід'ємний сегмент видавничої справи у Галичині 20–30 років ХХ ст. Упродовж усього міжвоєнного періоду його регулярно збагачувало видавництво «Світ Дитини», очолюване М. Тараньком, діяльність якого на «книжковому» та журналістському полі також вивчала Л. Кусий. Відомості про нього та інших активних діячів у сфері видавництва дитячої книги наведено у дослідженні Г. Корнеєвої. Дитячі серії залишаються об'єктом вивчення науковців і сьогодні, а комплексний аналіз (А. Бессараб, Л. Пономаренко), що охоплює змістовий, художньо-технічний аспект, співвіднесення з уподобаннями цільової аудиторії, на наш погляд, можна застосувати і в контексті галицьких дитячих видань (звісно, з огляду на історичні обставини).

Міжвоєнний період – це не тільки час активного розвитку діяльності видавців, уже відомих на книжковому й журналістському ринку, а й поява нових імен драматургів, котрі писали чи адаптували твори на замовлення театралів або тісно співпрацювали з видавничими колективами, укладаючи і режисерські зауваги, і

збільшуючи книжкові фонди Галичини. В українській науці це явище певною мірою здобуло увагу науковців, зокрема А. Гурбанської, К. Серажим (на основі щоденникових записів С. Єфремова), О. Харитоненко (у контексті ЗМК) та інших дослідників.

Хоча діяльність видавців та журналістів, котрі взаємодіяли з театральною галуззю, досі в українській історії видавничої справи не ставала об'єктом окремої ґрунтовної розвідки, однак і видані серії та підручники, і журналістські матеріали заслуговують на увагу своєю специфікою, яку потрібно з'ясувати, щоб доповнити історію видавничої справи в Україні загалом та Галичини зокрема важливим сегментом, раніше належно не осмисленим.

У підрозділі 1.2. «Характеристика джерел дослідження» наведено перелік каталогів із фондів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, за допомогою яких було ідентифіковано авторів, чії твори формували видавничі серії; встановлено джерела, що висвітлюють, наскільки популярними були твори в читачів, та проаналізовано особливості редакційної і промоційної політики у видавництві «Русалка» (одному з найактивніших видавничих осередків). За допомогою бібліографічних покажчиків сформовано коло пресодруків театального, а також суспільно-політичного, жіночого, літературно-мистецького, релігійного, дитячого, сатирично-гумористичного спрямування, перелік повітових часописів, завдяки чому виявлено основні теми, до яких зверталися автори, та жанри, якими вони послуговувалися.

На основі документів, що зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України (м. Львів), з'ясовано особливості театальної професійної та аматорської діяльності. Завдяки ґрунтовній добірці звернень населення стосовно організації заходів, зокрема театральних вистав, що наявна у фонді «Львівське повітове староство» Державного архіву Львівської області, доповнено відомості з досліджуваної теми.

У другому розділі «Пресо- та книговидавнича підтримка українського театру в міжвоєнній Галичині» з'ясовано роль, яку відігравав театр у національно-культурному житті українського населення, що перебувало в складі Польщі; виокремлено основні шляхи взаємодії театру та редакційних колективів різних часописів; встановлено видавничі осередки, що випускали драматичні твори.

У підрозділі 2.1. «Роль професійного й аматорського театру в житті українців Галичини» висвітлено значення вказаного напряму національно-культурної діяльності серед інших, запроваджуваних організаціями й товариствами. З'ясовано, що роль «живого» слова, підсилена правильно дібраним репертуаром, ретельною організацією вистави, за умови частих і сильних цензурних утисків ставала інтенсивнішою, особливо тоді, коли друковане слово зазнавало обмежень: навіть у театральних додатках публікації подекуди конфіскувалися (не згадуючи про «пустки», якими «рясніли» суспільно-політичні пресодруки), цілі накладі п'єс (і не тільки) було заборонено розповсюджувати. Однак, згідно з численними дописами й статистичними даними різних років щодо кількості учасників в аматорських гуртках, театр залишався популярним осередком національно-культурної діяльності; «взаємодія» із друкованим словом сприяла частковій підтримці нагальних потреб, зокрема репертуарних, задовольняти які всебічно намагалися тогочасні видавці.

У підрозділі 2.2. «Періодика й театр: основні шляхи взаємодії» із масиву галицьких пресодруків виокремлено часописи та додатки для аналізу, зокрема театральні – «Театральне Мистецтво» (1922–1924), «Аматорський Театр» (1925–1927), «Масовий Театр» (1930–1932), «Жива Сцена» (1930), «Вертеп» (1930), «Селянський Театр» (1934–1935) та «Театр» (1935). Крім того, завдяки матеріалам із бібліографічних покажчиків і праць дослідників історії галицької журналістики додатково вивчено видання суспільно-політичного спрямування – «Діло» (лише міжвоєнний період), «Новий Час» (1923–1939), «Наш Прапор» (1932–1939); жіночого – «Нова Хата» (1925–1939); літературно-мистецького – «Назустріч» (1934–1938); релігійного – «Нова Зоря» (1926–1939); дитячого – «Світ Дитини» (1919–1939) та сатирично-гумористичного – «Комар» (1933–1939). Детальний аналіз пресодруків дав змогу встановити коло авторів, які найчастіше порушували театральну тематику на сторінках видань; з'ясувати, які жанри вони найчастіше використовували; визначити особливості театральних рецензій; виокремити загальні проблеми, яким присвячувалися публікації; виявити позицію редакційних колективів стосовно театральної діяльності.

У підрозділі 2.3. «Видавничі осередки, що випускали літературу для театрів» з'ясовано видавництва, що займалися випуском серій театральних творів і підручників. До таких осередків належать: «Русалка», до доробку якої ввійшла «Театральна Бібліотека» («Театральна Бібліотека В-ва “Русалка”»), котра існувала впродовж усього міжвоєнного періоду й нараховувала понад 140 випусків різножанрових п'єс, та інші серії; Книгарня НТШ (серія «Український Театр»), літературно-видавничий інститут «Добра Книжка» («Театральна Бібліотека “Доброї Книжки”»); в останніх випусках зазначено «Бібліотека Театральних Творів»), концерн «Українська Преса» І. Тиктора (серія «Аматорський Театр “Нашого Прапору”»), видавництво о. ЧСВВ у Жовкві (серія «Бібліотека Релігійної Драми»), видавництво «Рекорд» («Бібліотека аматорського театру») та ін.

У третьому розділі «Пріоритетні проблеми українського театру, виявлені в галицькій пресі» виокремлено основні проблеми, які найчастіше порушували автори на сторінках часописів різного спрямування.

У підрозділі 3.1. «Відсутність постійного і єдиного театального центру у Львові» наведено погляди авторів щодо заявленої проблеми та виявлено шляхи, які вони пропонували для її розв'язання; розкрито насамперед передумови її виникнення, відтворено перебіг подій завдяки детальним звітам, котрі надсилали до часописів автори з конференцій та зустрічей театральних і громадських діячів. Об'єднання численних театральних колективів в один дало б змогу, на думку авторів, консолідувати всі мистецькі зусилля, а відповідно, на наш погляд, і визначити напрями діяльності видавців, які повсякчас забезпечували професіоналів та аматорів книжками відповідно до їхніх запитів.

Підрозділ 3.2. «“Побутовщина” vs тяжіння до нової європейської драматургії» висвітлює різні погляди стосовно кращого добору репертуару для професіональних та аматорських гуртків. Ще на початку міжвоєнного періоду розпочалася дискусія з приводу доцільнішого вибору театального репертуару загалом: одні представники театального мистецтва висловлювали погляди,

спрямовані на підтримку творів із минулого і про минуле, а інші – протиставляли їм позицію на користь модерного, тобто нового європейського репертуару. Функція «модератора» в цій «суперечці» частково покладалася на видавців, адже на основі і їхніх орієнтирів формулювали свої мистецькі позиції спочатку театральні діячі, а згодом і глядачі.

У підрозділі 3.3. «Діяльність аматорських гуртків та підвищення майстерності їхніх учасників» осмислено основні зауваги стосовно невдалої організації вистав, висловлені авторами на сторінках різних часописів, а також основні причини виникнення цих явищ. Відгуки, найчастіше негативні, про діяльність аматорських гуртків надходили в дописах з усієї Галичини. Зазвичай їх надсилали читачі й представники редакційних колективів, які, прагнучи вдосконалити інтерпретацію жанру та відображення реалій, подавали спеціальні рекомендації на сторінках видань («Аматорський Театр», «Селянський Театр», «Масовий Театр», і в останньому додатку редакція здійснювала аналіз надісланого матеріалу на шпальтах видання), які ми сьогодні можемо вважати універсальними для журналістів, не лише для «теакорів» і для жанру дописів. Цьому журналістському жанру також відводилася «регуляторна функція»: повідомляючи глядацьку аудиторію про недосконалу майстерність, негідну поведінку членів гуртка та неправильний добір репертуару, автори закликали ігнорувати таких діячів, водночас позбавляючи їх шансів для провадження подальшої діяльності в різних регіонах Галичини. Зазначені авторами недоліки (а вони стосувались і мистецького, і організаційного аспекту, а подекуди навіть глядацької аудиторії), на наш погляд, за відсутності достатньої кількості курсів орієнтували на вдосконалення підручників та рекомендаційних матеріалів, поданих на сторінках часописів.

У підрозділі 3.4. «Потреба в організації дитячих театральних гуртків» розглянуто основні погляди авторів у часописах різного спрямування (не лише дитячого), які виражають схвалення й підтримку залученню дітей до театральної діяльності. Так, в умовах, коли на території Галичини існували утраквістичні школи, де викладання проводилося двома мовами, заснування дитячих театральних гуртків допомагало долучити дітей до українського національно-культурного розвитку й було органічним доповненням дозвільної діяльності. Автори не тільки повідомляли в замітках і статтях про вистави, в яких брали участь діти, а й активно пропагували театр серед молодшого покоління (розглядаючи, наприклад, позиції дорослих організаторів в інтерв'ю). Проте без належного репертуарного забезпечення (з-поміж інших аспектів діяльності) молодим «театралам» і їхнім наставникам було б складно організувати вистави та об'єднуватися в гуртки.

У четвертому розділі «Роль книго- та пресовидання в розв'язанні головних проблем українського театру в міжвоєнній Галичині» розкрито основні пропозиції, внесені авторами на сторінки проаналізованих часописів, та розглянуто заходи, яких вживали видавці задля розв'язання виявлених проблем.

У підрозділі 4.1. «Об'єднання театральних “дружин”» висвітлено пропозиції щодо об'єднання найбільших театрів в один – репрезентативний галицький, визначено причини, з яких ця подія відбулася лише наприкінці міжвоєнного періоду ХХ ст. (1938 р.), з'ясовано суть попередніх спроб,

охарактеризовано основні мистецькі погляди театралів (зокрема, В. Блавацького, Р. Сливки, М. Бенцяля та ін.), а також проекти, запропоновані для реалізації, які формували різні вектори стосовно акцентів у репертуарі, що визначало й погляди видавців на подальше створення театрального видавничого «портфеля». Проаналізовано особливості висвітлення окресленої проблеми в часописах різного спрямування («Діло», «Новий Час», «Комар») та прогнози авторів щодо подальшого функціонування театрів. Висловлено думку, що об'єднання театральних сил корелювало із застосуванням видавничих потужностей, оскільки передбачало визначення єдиного мистецько-репертуарного вектора, а отже, потребувало й відповідної видавничої пропозиції.

Підрозділ 4.2. «Формування репертуару “дорослих” та дитячих театрів із видавничих серій» розкриває специфіку формування театральних серій з урахуванням потреб населення. З'ясовано жанрові та художньо-технічні особливості випусків, що ввійшли до серій «Театральна Бібліотека» («Театральна Бібліотека В-ва “Русалка”»), «Український Театр», «Аматорський Театр “Нашого Прапора”», «Бібліотека аматорського театру», «Бібліотека Релігійної Драми», «Театральна Бібліотека “Доброї Книжки”» й ін. Проаналізовано наявність допоміжних матеріалів – режисерських зауваг та їхніх аспектів (акцент на організації технічних ефектів, ознайомлення з історичними умовами, у яких розгортається подія, відомості з біографії й творчості автора тощо), а також політику видавців стосовно цієї проблеми, адже авторами рекомендацій були відомі драматурги, режисери й інші театральні діячі. Вивчено шляхи розповсюдження випусків серій: вони виходили як доповнення до театральних та інших видань, а також окремими випусками, які активно пропагувалися в пресодруках, що належали одному видавцеві, рекламували свої новинки на примірниках інших видавництв тощо.

У **підрозділі 4.3. «Підвищення майстерності виконавців»** проаналізовано підручники, адресовані аматорам, зокрема зосереджено увагу на змістових домінантах, які розставляли автори (між теоретичними й практичними аспектами), на наявності допоміжних елементів (схеми, серії рисунків, які унаочнюють виклад практичного матеріалу). З'ясовано, що в цілому принципи укладення таких видань майже не різнилися між собою (основним аспектом визначено практичне вдосконалення, а не накопичення теоретичних знань про природу мистецтва), попри дату їхнього виходу (на початку або наприкінці 20–30-х років ХХ ст.). Проаналізовано також рубрики із практичними порадами, поданими в «Театральному Мистецтві», «Аматорському Театрі», «Масовому Театрі», «Селянському Театрі» й «Просвіті».

ВИСНОВКИ

1. Аналіз бібліографічних показників галицьких видань, архівних матеріалів, що містили переліки видавництв, та досліджень інших авторів дав змогу визначити такі спеціалізовані осередки: Львів – один з найактивніших осередків, у якому з'являлися театральні серії (видавництво «Русалка», Книгарня НТШ, згодом видавництво «Рекорд», концерн «Українська Преса» І. Тиктора, літературно-

видавничий інститут «Добра Книжка»), Коломия (перші випуски серії «Бібліотека аматорського театру» видавництва «Рекорд») та Жовква («Бібліотека Релігійної Драми», що з'явилася у видавництві о. ЧСВВ). Загалом було вивчено понад 250 книжок, випущених різними видавництвами та організаціями. З'ясовано, що видавці, намагаючись розв'язати репертуарні питання, започатковували серії з різними підходами, подекуди комбінуючи в межах однієї серії, наприклад, твори сучасників та класиків, п'єси із сільського та міського життя, про події з минулого та сьогодення, звертаючись до доробку знаних українських та закордонних авторів. Ці тенденції пояснюються тим, що дискусійні питання щодо правильного добору репертуару не були завершені, тому видавці, змагаючись за увагу членів аматорських гуртків (найчастіше) пропонували різні репертуарні рішення: п'єси для дозвілля (зокрема, монологи), історичні твори, нові (введення характерів, відмінних від притаманних для «побутових» п'єс) та перевидані, класичні (звернення до здобутків уже відомих драматургів, щоб актуалізувати їх, іноземних та українських). Зазвичай їх рекламували на шпальтах часописів, що з'являлись у тих самих видавництвах, на сторінках книготорговельних каталогів, з наданням ексклюзивного права на постановку передплатникам конкретного видання.

На основі аналізу обраних випусків з погляду художньо-технічного оформлення зроблено висновок про узагальнений підхід до їх укладання: переважно це були брошури або невеликі книжки малого формату без особливого оздоблення; їхня низька видавнича культура пояснюється прагненням реалізувати книжки за невисокою ціною. Водночас видавці пропонували «режисерські зауваги», покликані пояснити твір, допомогти організувати специфічні моменти з п'єси на сцені та покращити відтворення персонажів; їх укладали відомі театralи, драматурги й інші діячі. Про популярність аналізованих п'єс, що належали до різних серій, свідчать архівні джерела: звернення стосовно постановки, адресовані до польської адміністрації, та дописи про відіграні п'єси, наведені на сторінках пресодруків.

2. Узагальнивши зауваги в кожному підручнику, що систематично з'являлися впродовж міжвоєнного періоду на ринку, завдяки яким початківці могли вивчати різні аспекти театрального мистецтва, визначено такі домінуючі теми в доробку авторів: 1) організація праці в аматорському гуртку з описом функцій основних виконавців і взаємодії між ними; 2) порядок проведення репетиційної роботи; 3) пояснення будови сцени й алгоритму підготовки шумових, світлових та інших ефектів на сцені; 4) підвищення акторської майстерності (робота з дикцією, мімікою, жестами). У рубриках театральних часописів і додатках зосереджено увагу також на практичних аспектах: розуміння й удосконалення жестової та мімічної гри; втілення звукових і світлових ефектів на сцені; ретельне опрацювання образів у п'єсах; організація вистави для загальних подій. Автори, які створювали театральні підручники й подавали на сторінках часописів різні поради, намагалися всебічно висвітлювати практичні аспекти щодо вистави загалом і конкретного театального працівника зокрема з метою підвищення акторської та режисерської майстерності та з огляду на недостатню кількість курсів.

3. Завдяки опрацюванню робіт дослідників історії журналістики та бібліографічних покажчиків у масиві галицьких пресодруків міжвоєнного періоду виокремлено такі театральні часописи: «Театральне Мистецтво» (1922–1924), «Аматорський Театр» (1925–1927), «Вертеп» (1930), «Театр» (1935) і додатки «Масовий Театр» (1930–1932), «Жива Сцена» (1930), «Селянський Театр» (1934–1935). Послугуючись жанром театральної рецензії, автори акцентували таку специфіку: жанрові особливості твору та відзначення роботи автора над сюжетом, героями й іншими складниками п'єси, розвиток комічних ліній у комедії, оцінка діалогів між персонажами; характеристика персонажів, адаптація «чужих», іноземних характерів до українського менталітету, особливості конфлікту між ними, їхній розвиток у сюжеті, співвіднесення з уже відомими зразками, оцінка їхньої природності у творі і твору загалом, послідовність викладу основної ідеї та її динаміка. Події і професіонального, й аматорського театру відтворювали за допомогою коротких хронікальних повідомлень, заміток (інформаційних та хронікальних). Для рекомендаційних матеріалів, спрямованих на підвищення виконавської та організаційної майстерності, автори використовували жанр статті. З метою організування співпраці з виданням читачі надсилали дописи; редакції, прагнучи покращити якість отримуваних матеріалів, подавали окремі статті з порадами, зосереджуючи увагу на тематичному й стильовому аспектах. У дописах зазвичай повідомлялося про діяльність гуртка, що діяв при читальні, з акцентуванням позитивних чи негативних аспектів конкретної вистави або театального руху в цілому. Крім того, автори подавали пізнавальні матеріали з історії українського театру, про жанрові театральні різновиди, біографічні відомості про відомих галицьких театралів, пропагували та підкреслювали значення театру в контексті національно-культурного руху і переваг для осередку, при якому функціонував гурток.

4. Для галицької преси 20–30-х років ХХ ст. характерний широкий тематичний спектр стосовно осмислення функціонування українського театру. Так, у літературно-мистецькому часописі «Назустріч» автори апелювали до творчого доробку драматурга, розглядали події, що передували організації обраної вистави, вивчали тогочасні тенденції; у часописі релігійного спрямування «Нова Зоря» подавалися рецензії на релігійні вистави, а об'єкти ретельного розгляду відрізнялися, зокрема автори оцінювали тлумачення біблійно-історичного підґрунтя, на якому постав твір; якість його сценічної адаптації; якість і ступінь опрацювання режисером оригіналу в контексті специфіки релігійного тексту. У суспільно-політичних часописах з-поміж інших, звичних для рецензії аспектів (виконавської та режисерської майстерності, актуальності твору, оцінки п'єси з огляду на творчий доробок драматурга), осмислювалося мовне питання, зокрема якість виконаного перекладу чи орфоепічний аспект у грі акторів.

5. Залежно від події й типу видання українськомовні галицькі часописи культивували такі жанри: замітки (для коротких новин чи відгуків на події), проблемні статті (для дискусійних питань; причому редакція нерідко зверталася до

читачів із проханням підтримати започаткований розгляд проблеми та висловити свою позицію), фейлетони, інтерв'ю (активно застосовуване в суспільно-політичних і літературно-мистецьких виданнях), некрологи, дописи (особливо в суспільно-політичних часописах), спогади (насамперед «Нова Хата», «Назустріч» – жіночого та літературно-мистецького спрямування). У сатирично-гумористичному часописі «Комар», окрім рецензій, статей та інших текстових жанрів, активно використовували карикатури, надаючи зображенням конкретності, щоб забезпечити впізнаваність відтвореного театрального явища.

6. Взаємодія театру й медіа – важливе явище в історії видавничої справи та журналістики. В умовах наступу на культурне життя і самосвідомість українців така співпраця була продуктивною: преса висвітлювала кризові факти в цих видах культурно-мистецького процесу, залучала населення до їх вирішення, а видавці забезпечували театральних діячів потрібними матеріалами, намагалися робити їх доступними з метою підвищення рівня майстерності та піднесення театального руху загалом. Такий симбіоз прагнень, зусиль, взаємопідтримки і конкретних результатів у діяльності суміжних сфер сьогодні може слугувати прикладом у процесі утвердження національної ідентичності та провідних державницьких ідей.

У складних умовах, що склалися для українців Галичини після поразки в національно-визвольній війні, театр став одним із чинників консолідації нації навколо української ідеї в умовах полонізації. Однак театральний рух, аматорський і професіональний, потребував не лише матеріальної та моральної підтримки населення, а й постійного інформаційного супроводу. Функціонування театральних часописів не відзначалося довготривалістю, а тема театру на шпальтах газет і журналів іншого спрямування не була основною навіть у рубриках, присвячених культурно-мистецькому процесу Галичини. Проте сегменти інформаційної сфери активно сприяли досягненню цілей театралів, поширенню й популяризації театру серед населення, розв'язанню нагальних проблем в умовах упродовженої політики, коли слово, «живе», виголошене на сцені чи друковане, набувало особливого національно-культурного значення. І в цій взаємодії нинішні покоління медійників можуть знайти уроки й приклади, корисні для вирішення завдань сьогодення.

Перспективи подальших досліджень передбачають опрацювання здобутків інших видавничих осередків, які випускали театральні серії, з'ясування їхніх жанрових і тематичних особливостей, аналіз творів, що з'являлися поза серіями, осмислення супровідних матеріалів – режисерських зауваг, рівня їхнього художньо-технічного оформлення та ін. з метою розширення загальної характеристики театального життя Галичини 20–30-х років ХХ ст. крізь призму видавничої справи й доповнення історії видавничої справи України відомостями про факти і видатних діячів міжвоєнного періоду, які брали активну участь у процесі взаємодії медіа й театру, детальнішого висвітлення позицій редакційно-видавничих колективів у продукуванні театральних серій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових фахових виданнях України та у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз

1. Чубрей А. В. Театральний аматорський рух як об'єкт висвітлення в додатку до газети (на прикладі додатка «Масовий театр» (1930–1932) газети «Сила»). *Наукові записки [Української академії друкарства]*. 2017. № 1 (54). С. 257–263.
2. Чубрей А. В. Особливості висвітлення театральної тематики на шпальтах повітових часописів Галичини 20–30-х років ХХ ст. (на прикладі часописів «Змагання», Сокаль та «Українське Слово», Яворів). *Молодий вчений*. 2017. № 2 (лют.). С. 43–46.
3. Чубрей А. В. Особливості висвітлення театральної тематики на сторінках львівських видань для дітей 20–30-х років ХХ ст. (на прикладі журналу «Світ Дитини» (1919–1939)). *Молодий вчений*. 2017. № 3 (берез.). С. 236–239.
4. Чубрей А. В. Театральна діяльність як об'єкт висвітлення у західноукраїнських та українських радянських спеціалізованих виданнях 20–30-х рр. ХХ ст. (на прикладі журналів «Театральне Мистецтво», Львів, та «Театральний Тиждень», Одеса). *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2017. V. (24), Is. : 146. PP. 49–51.
5. Чубрей А. В. «Аматорський Театр “Нашого Прапора”» як гідний приклад видавничої серії 20–30-х років ХХ ст. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія : Соціальні комунікації*. 2017. Вип. 11. С. 17–22.
6. Чубрей А. В. Висвітлення театральної діяльності на сторінках галицьких періодичних та книжкових видань 20–30-х рр. ХХ ст. : історіографія проблеми. *Обрії друкарства*. 2018. № 1 (6). С. 322–330.
7. Чубрей А. В. Театр як об'єкт уваги жіночих видань міжвоєнної Галичини : основні тематичні аспекти й використовувані жанри (на прикладі часописів «Нова Хата» та «Жіноча Доля»). *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. Том 29 (68). № 1. С. 173–180.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Чубрей А. В. Особливості висвітлення театральної тематики на сторінках львівських видань 20–30-х рр. ХХ ст. – «Світ» та «Назустріч». *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії* : матеріали ХХХІV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 30–31 січня 2017 р. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 89–90.

9. Чубрей А. В. «Жива Сцена» (1930) та «Масовий Театр» (1930–1932) : порівняльна характеристика додатків, присвячених театральній діяльності. *Таврійські філологічні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 26–27 січня, 2018 р. Київ : ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2018. С. 201–203.

10. Чубрей А. В. Театр на сторінках галицьких жіночих часописів 20–30-х рр. ХХ ст. *Науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу, наукових працівників і аспірантів* : тези доповідей, м. Львів, 27 лютого – 2 березня 2018 р. Львів, 2018. С. 206.

11. Чубрей А. В. Передумови виникнення театральних часописів на початку 20-х років ХХ ст. у Львові. *Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття* : матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 25–26 травня 2018 р. Херсон : Вид-во «Молодий вчений», 2018. С. 121–123.

АНОТАЦІЯ

Чубрей А. В. Український театр у медіапросторі міжвоєнної Галичини: проблеми видавничого супроводу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.05. – теорія та історія видавничої справи і редагування (27 – соціальні комунікації). – Київський національний університет культури і мистецтв, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2020.

У дисертації вперше комплексно досліджено проблеми висвітлення діяльності галицького міжвоєнного театру на сторінках українськомовної преси. Проаналізовано випуски, що формували видавничі серії «Театральна Бібліотека Видавництва “Русалка”», «Аматорський Театр “Нашого Прапора”», «Бібліотека Релігійної Драми» й ін., вивчено особливості добору матеріалів з огляду на потреби тогочасних читачів. Охарактеризовано публікації, що висвітлювали діяльність театрів у театральних часописах та додатках, газетах і журналах суспільно-політичного, жіночого, літературно-мистецького, релігійного, дитячого, сатирично-гумористичного спрямування, встановлено домінантні ознаки в медійному осмисленні театральних реалій.

Проаналізовано підручники, призначені аматорам для підвищення акторської та режисерської майстерності, а також організування найпоширеніших видів допоміжних ефектів із метою урізноманітнення постановки вистави.

Ключові слова: історія видавничої справи, історія видавничої справи Галичини, міжвоєнний період, література для театру, театральна серія, рецензія, театральний часопис, аматорський театр, професіональний театр.

SUMMARY

Chubrei A. V. Ukrainian theater in the media space of interwar Galicia: problems of publishing support. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the Candidate of Science Degree in Social Communications in the specialty 27.00.05 – theory and history of editing and publishing (27 – social communications). – Kiev National University of Culture and Arts, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

The dissertation deals with the coverage of the Galician interwar theater on the media. The positions that formed the publishing series «Teatralna Biblioteka V-va “Rusalka”» («The Rusalka Theater Publishers Library»), «Amatorskyi Teatr “Nashoho Praporu”» («Our Flag Amateur Theater»), «Biblioteka amatorskoho teatru» («Amateur Theater Library»), «Biblioteka relihiinoi dramy» («Religious Drama Library») and others were completely restored. For the first time, the corpus of publications devoted to theatrical topics published in theatrical magazines and applications were analyzed as well as newspapers of socio-political, women’s, literary-artistic, religious, children’s and humorous direction and others.

Due to the analysis was found out what the main emphasis is placed on the authors in the reproduction of saturated theatrical realities. The basic textbooks are designed to help fans improve their acting and directing skills, as well as to organize the most common types of supporting effects for the bigger variety on the stage.

Key words: history of publishing, history of publishing of Galicia, interwar period, literature for the theater, theatrical series, review, theatrical journal, amateur theatre, professional theatre.

АННОТАЦИЯ

Чубрей А. В. Украинский театр в медиапространстве межвоенной Галиции: проблемы издательского сопровождения. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.05 – теория и история издательского дела и редактирования (27 – социальные коммуникации). – Киевский национальный университет культуры и искусств, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2020.

В диссертации комплексно исследовано освещение галицкого межвоенного театра на страницах журналов и газет. В приложениях воспроизведены позиции, которые формировали издательские серии «Театральна Бібліотека В-ва “Русалка”» («Театральная библиотека издательства “Русалка”»), «Аматорський Театр “Нашого Прапору”» («Любительский театр “Нашего Знамени”»), «Бібліотека Релігійної

Драми» («Библиотека Религиозной Драммы») и др. Проанализированы особенности отбора материалов с учетом потребностей тогдашних читателей, в частности, насколько часто редакция внедряла вспомогательные рекомендательные «режиссерские примечания» в издание, какие жанровые, тематические и сюжетные аспекты в них дополнительно разъясняли театральные и общественные деятели. Изучены пути распространения и рекламирования предлагаемых книг, к которым чаще всего прибегали издатели, в прессе, каталогах и других печатных изданиях.

Установлены взгляды общественных и театральных деятелей, читателей на страницах прессы различного направления в контексте дискуссии о целесообразности и правильности выбора между классическими и современными (модерными) произведениями для профессиональной и любительской сцены, изучены мнения издателей в данном аспекте формирования репертуара.

Проанализирован корпус публикаций, посвященных театральной тематике, опубликованных в театральных журналах и приложениях «Театральне Мистецтво» («Театральное искусство»), «Аматорський Театр» («Любительский театр»), «Театр», «Масовий Театр» («Массовый театр»), «Жива Сцена» («Живая Сцена»), «Вертеп», «Селянський Театр» («Селянский театр») и газетах и в журналах общественно-политического – «Новий Час» («Новое Время»), «Діло» («Дело»), «Наш Прапор» («Наш Флаг»), женского – «Нова Хата» («Новая Хата»), литературно-художественного – «Назустріч» («Навстречу»), религиозного – «Нова Зоря» («Новая Зоря»), детского направления – «Світ Дитини» («Мир Ребенка») и юмористического – «Комар». Определено, какие акценты расставляли авторы в воспроизведении театральных реалий. Изучена роль театра, в частности «живого» слова, для украинского населения, оказавшегося в начале 20-х годов XX века в составе Польши, в условиях цензурных ограничений, действующих в информационном пространстве Галиции. Исследованы основные пути взаимодействия на страницах прессовых изданий между журналистами и театральной сферой, определены особенности жанра театральной рецензии в зависимости от читательского адреса книги или журнала, определены авторы, которые чаще всего нарушали театральную тему на печатных страницах, и рубрики, в которых наиболее часто появлялись публикации по анализируемой теме. Установлены аспекты, освещаемые в контексте театральной проблематики, в зависимости от целевой направленности издания, проблемы и предлагаемые пути для их решения.

Проанализированы основные учебники, призванные помочь любителям усовершенствовать актерское и режиссерское мастерство, а также организовать самые распространенные виды вспомогательных с целью разнообразить постановку спектакля.

Ключевые слова: история издательского дела, история издательского дела Галиции, межвоенный период, литература для театра, театральная серия, рецензия, театральный журнал, любительский театр, профессиональный театр.

Підписано до друку 20.11.2020. Формат 60x90 1/16. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,87. Тираж 100. Зам. 184.

Видавець і виготовлювач

Друкарня Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Адреса: 01015, Київ-15, вул. Лаврська, 9. Тел. (044) 501–50–66

*Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 3953 від 12.01.2011 р.*

